

Ralf Dahrendorf: *Od pádu Zdi k válce v Iráku. Nový začátek dějin.*

1. vydání. Praha: Vyšehrad, 2008, 331 stran, ISBN 978-80-7021-842-6 (signatura knihovny ÚMV 54 737).

Píše-li německý sociolog Ralf Dahrendorf o dějinách, nezapomene odkázat na Karla Poppera a jeho zjištění: Dějiny nemají smysl. My jsme ti, kdo jim dává smysl. „*Dějiny jsou otevřené pro nové pokusy, které mohou být úspěšné, ale také mohou ztroskotat.*“ (Dahrendorf, 2008 a, s. 14.) Začíná tak i jeho dosud poslední v České republice vydaná kniha s názvem *Od pádu Zdi k válce v Iráku: Nový začátek dějin*.

Jakou rezonanci tento obsáhlý výběr Dahrendorfových statí a přednášek z let 1989–2004 (německý originál s názvem *Der Wiederbeginn der Geschichte: Vom Fall der Mauer zum Krieg im Irak* vydalo nakladatelství C. H. Beck v Mnichově v roce 2004 /Dahrendorf, 2004/) u české odborné i široké veřejnosti s odstupem času vzbudí, však jeho autorovi zůstane utajeno, neboť v červnu 2009 zemřel ve věku osmdesáti let. Co však tento významný německý sociolog politiky a globalizace, působící kromě Spolkové republiky Německo zejména ve Velké Británii (na *London School of Economics and Politics*), po sobě zanechal, je úctyhodný odkaz více než třiceti děl z ústředních oblastí sociologického a politologického bádání, především ze studia sociálních konfliktů (v mezinárodním prostředí) a revolucí. Recenzovaná publikace je podle autorových slov jeho „zdaleka nejdůležitější“ publikací poslední doby.

Sociální konflikty a revoluce jsou také prostoupeny knihou *Od pádu Zdi k válce v Iráku*, jejímž prostřednictvím čtenář získává nejen zajímavé poznatky velkého sociologa, nýbrž zároveň kritickou bilanci světového politického dění od revolučního roku 1989. Ve svém díle se Dahrendorf, mimochodem v roce 1971 zvolený na jedno volební období komisařem Komise Evropských společenství a od roku 1993 lord a člen britské Horní sněmovny, nejprve kriticky vyrovnává s Fukuyamovou představou o „konci dějin“. Podle Dahrendorfova názoru nebyl rok 1989 v žádném případě okamžikem nezvratného vítězství a konce historického vývoje, nýbrž momentem, který nastartoval nové společenské či politické procesy a „*otevřel dveře k novému vývoji*“ (Dahrendorf, 2008 a, s. 15). Před tímto rokem podle Dahrendorfa panoval v mezinárodních vztazích uměle vytvořený „klid“. Západ i Východ byly plně zaneprázdněny desetiletí trvajícím a vše zahrnujícím soutěží obou jejich ideologických systémů. To plně spotřebovávalo jejich energii, takže ji nemohly vynakládat jinak.

Teprve rokem 1989, pádem Berlínské zdi a rozkladem sovětského bloku, odstartovala nová epocha historického procesu, která navíc několikrát – zcela neočekávaně a šokujícím – akcelerovala, a to zejména novými válečnými konflikty postmoderního typu či teroristickými útoky 11. září 2001. Dahrendorf toto zjištění uvádí jako základní tezi, která jakoby jednotí jinak nesourodé a tematicky různorodé texty a na jejímž základě pak dochází k dalším interpretacím politického a sociálního vývoje. Revolucemi v zemích bývalého evropského východního bloku podle jeho názoru nastává nový počátek dějin po vynuceném zastavení, které nastalo se vznikem studené války. Společně s Timothyem Gartonem Ashem hovoří spíše o „*refolucích*“ s ohledem na jejich „*revoluční*“ i „*reformní*“ akcenty a na to, že k těmto změnám došlo „*formou drastických reforem shora, nikoli převrátím díky úspěšnému tlaku zdola*“ (Dahrendorf, 2008 a, s. 19).

Výsledkem odstranění blokového uspořádání světa bylo konstituování nové globální epochy, jejíž znaky se teprve rýsují (postřeh z roku 2003, kdy autor knihu dopsal). Proto také Dahrendorf tuto svou publikaci nazval poněkud protifukuyamovsky *Znovuzrození dějin* a do kompilace vybral texty, které toto jeho téma utvrzují, nejčastěji pomocí argumentačních vzorců svých velkých vzorů. Český překlad ono „*znovuzrození*“ v názvu knihy

však nereflektuje. Za prvé proto, že se hovoří o „novém počátku dějin“, za druhé proto, že se ústřední název s dějinami objevuje až v dodatku nadpisu. To je ovšem jediný nedostatek, který lze překladateli vyčíst, jinak je kniha stylisticky přeložena výtečně. Vedle již zmiňovaného Poppera, jehož koncept „otevřené společnosti“ coby základního principu svobody individua a liberálního uspořádání státu Dahrendorf bytostně ctí, odkazuje na Immanuela Kanta či na Jeana Jacquese Rousseaua. „Znovuzrození“ zemí bývalého východního bloku podle jeho názoru znamená, že další historický vývoj a celkové směřování jsou otevřeným procesem. Jako Popperův žák opakovaně zdůrazňuje, že nic se nezacládá na nějaké dějinné nutnosti, nýbrž je v našich rukou a na naší zodpovědnosti, jakými cestami se historie bude dál ubírat (*Dahrendorf, 2008 a, s. 32*).

To, co v recenzované publikaci píše tento německý profesor sociologie, vůbec nekoresponduje s německým *maistreamem*, a to především tehdy, pokud se týká Evropy a její integrace. Dahrendorf totiž nepatří k euroidealismům, tedy k těm, kdo chtějí z Evropy vytvořit federalistický stát (*Euroland*). V knize se sám nazývá skeptickým Evropanem, ovšem otázky „*demokracie mimo národní stát*“ (*Dahrendorf, 2008 a, s. 252*) považuje za nesmírně důležité a píše: „*Pro mě navzdory všem reformám platí teze, že vše, co se rozhodne v Evropě, se vymyká demokratické kontrole. Více Evropy znamená vždy také méně demokracie.*“ (*Dahrendorf, 2008 a, s. 256*).

V recenzované knize se Dahrendorf ovšem ohrazuje proti tomu, aby byl označován za euroskeptika *a priori*, který odmítá evropskou integraci, a představuje vlastní skepsi tak, jak ji nabyl během své aktivní činnosti v evropských institucích. Pokládá si například otázku, zda byla nevyhnutelná cesta k jednotné měně. Jeho odpověď zní, že to nutnost nebyla, čímž se rozchází s takovými velkými teoretiky i praktiky evropské integrace, jako byli Jean Monnet či Walter Hallstein, pro něž byl evropský integrační proces v prvé řadě procesem ekonomické integrace. Dahrendorf naopak zdůrazňuje, že nestačí smířit se s ekonomickou dimenzí a že je třeba posilovat politické aspekty evropské spolupráce. „*Organizovanou Evropu nelze přivést zadními vrátky hospodářství, ani ji nelze vytvořit měnovou unií. Politického cíle lze dosáhnout jen politickými prostředky.*“ (*Dahrendorf, 2008 a, s. 134*).

Mrzí ho přitom, že odevzdávání zákonodárných kompetencí na transnacionální úroveň Evropské unie (EU) a s tím spojené posilování role evropských institucí zvyšuje nejen jejich demokratický deficit, ale také to, že občané ve stále větší míře ztrácejí o politická témata probíraná v evropských institucích zájem. Přenesením kompetencí na Evropský parlament podle Dahrendorfova názoru dochází ke značnému oslabení kontaktů s voliči. Navíc se tento sociolog pohoršuje nad politickými rozhodnutími, jež opouštějí rámec národních států. Podle něho se tím vymykají rámci demokratické kontroly, což vede k postupnému zavádění „*plíživého autoritarismu*“ (*Dahrendorf, 2008 a, s. 259*).

Dokud ovšem nedojde k opětovnému posílení zastupitelské demokracie (Dahrendorf se přitom negativně staví vůči referendům, která v zastupitelských demokraciích často mají jen jednu funkci: zapojit názory obyvatel do rozhodnutí vlády bez „okliky“ přes parlamenty), tedy k vědomému posilování parlamentů zejména v oblastech kontroly vlády, zákonodárné činnosti a kontaktu s voliči, budou tyto trendy odcizování pokračovat a mohou vyústit v „*neblahé spojení volební diktatury a apatie voličů*“ (*Dahrendorf, 2008 a, s. 254*), tedy v to, že se exekutivní moc vymkne lidu a jeho voleným zástupcům a lid ztratí zájem o oboje. Posílit roli národních parlamentů doporučuje Dahrendorf (stať psal v roce 2001!) i v oblasti kontroly evropské legislativy, tedy Rady ministrů, u níž se pozastavuje nad tím, že *de facto* není nikým kontrolována: „*Otázka právní kontroly (judicia review) evropských institucí by měla být na pořadu dne při institucionálních diskuzích.*“ (*Dahrendorf, 2008 a, s. 258*).

Základním problémem evropského sjednocování je podle autorova názoru jeho dvojitá podoba. Na straně jedné stojí „*sváteční projevy o nové síle světové politiky a o evropské identitě*“ (*Dahrendorf, 2008 a, s. 280*). Jak ale Dahrendorf uvádí, je tato diskuze

značně vzdálena skutečné dimenzi evropské integrace, liší se tedy od druhé podoby, v níž „jde o ceny zemědělských výrobků, o prostředky z bruselských pokladen a o kompletaci vnitřního trhu detailními opatřeními, jež se často zdají být malicherná“ (Dahrendorf, 2008 a, s. 280). Dahrendorf tvrdí, že se Evropa rozpadne, pokud se nepodaří tuto trhlinu zacelit.

V recenzované knize se hned na několika místech objevuje kritika dosavadního vývoje integračního procesu, nejčastěji se její autor zmiňuje o kritice společné pospolitosti velkých a malých zemí v rámci evropských institucí (zejména o neochotě těch velkých slevit ze svých mocenských požadavků na ovládnutí politiky v těchto orgánech) a o zavedení společné měny eura, která podle něho nevyvolala automatický rozvoj směrem k hospodářské unii, nýbrž se stala dalším významným rozdělovníkem mezi „starou“ a „novou“ Evropou (Dahrendorf, 2008 a, s. 279). V devatenácté kapitole si nebere servítky a přímo uvádí: „Pokud by EU žádala o vstup do EU, musela by být odmítnuta jako nedostatečně demokratická“ (Dahrendorf, 2008 a, s. 256). A jako argumenty uvádí nedemokratičnost původního institucionálního konstruktů *Římských smluv*, který se skládal v prvé řadě z nevoleného a na nadnárodním principu fungujícího Vysokého úřadu, předchůdce dnešní Komise. Dahrendorf sice v následujících desetiletích pozoroval nárůst kompetencí u dalších institucí Evropských společenství, zejména u Rady a u Shromáždění (respektive u Parlamentu), ty jsou však „tak omezené a skromné, že můžeme hovořit v nejlepším případě o náznacích parlamentní demokracie“ (Dahrendorf, 2008 a, s. 256).

Autor se dále zabývá i tematickou dimenzí evropské integrace. Podle jeho názoru se dnes politické elity v Bruselu zabývají tématy, která nenalézají širokou společenskou odezvu. Jako příklad uvádí měnovou unii (a její neoblíbenost u zúčastněných zemí), východní rozšiřování EU (a obavy starých členských států před masovým přistěhovalectvím) či ústavní smlouvu, o níž se v době dopisování jeho textu začalo diskutovat (a která nezvládne vyplnit hlavní očekávání, tedy přiblížit občany k evropským institucím, jak píše Dahrendorf).

Je toho výrazně víc, o čem se Dahrendorf v recenzované publikaci zmiňuje či co kriticky analyzuje. Značný prostor věnuje historickému a hospodářskému vývoji ve své rodné zemi, v Německu, ale i ve druhém – akademickém a později i politickém – domově, ve Velké Británii. Obě země často porovnává, přičemž – jak píše – těžko bychom v Evropě hledali dvě odlišnější země. Britové podle něj například přijali a pochopili výrazně dříve než Němci výzvy globalizace, což dokumentuje příklady z osmdesátých a devadesátých let minulého století. V souvislosti s globalizací s potěšením konstatuje, že americké „ryzí“ verzi kapitalismu je možné konkurovat jinými formami kapitalismu, zejména evropským kapitalismem sociální soudržnosti a tradičních hodnot. Zabývá se však i rolí intelektuálů v dnešním globalizovaném světě, tedy tématem, které ho zaujalo natolik, že mu později věnoval celou knihu (Dahrendorf, 2008 b), budoucností sociálnědemokratického hnutí, jež formovalo jeho pohled na svět, či aktuálností společenských hodnot.

Ralf Dahrendorf svým reprezentativním souborem studií, věnovaných historickým událostem po roce 1989, *Od pádu Zdi k válce v Iráku* nechce jen čtenářům vyložit svůj pohled na současné palčivé problémy světa, obohacený navíc propojením akademických a teoretických poznatků a praktickou politickou a parlamentní zkušeností na straně jedné (působil ve čtyřech parlamentech: v Zemském sněmu spolkové země Bádenska-Württemberska, v německém Spolkovém sněmu, v Evropském parlamentu a v britské Horní sněmovně) a zcela konkrétními znalostmi o České republice a osobními přátelstvími zejména s Václavem Havlem a s Jiřím Dienstbierem na straně druhé, nýbrž usiluje o to, že i v tomto „rychlém světě“ (*Welt ohne Halt*) je smysluplné a možné angažovat se v rámci občanské společnosti za lepší společnost. Je přitom třeba mít na mysli respekt vůči principu politické svobody, k němuž neodlučitelně patří požadavek sociální soudržnosti a snaha o rostoucí blahobyt – to vše v rámci „otevřené společnosti“, která stále znovu ověřuje

RECENZE

své cesty a svá řešení. To podle něj má být hlavním poselstvím knihy, kterou navíc pro českého čtenáře obohatil o stručnou českou předmluvu. Knihu doplňuje studie o autorovi a o jeho díle od českého sociologa Miloše Havelky.

Lukáš Novotný

Literatura

- Dahrendorf, Ralf (2004): Der Wiederbeginn der Geschichte: Vom Fall der Mauer zum Krieg im Irak. München: C. H. Beck, 2004.
- Dahrendorf, Ralf (2008 a): Od pádu Zdi k válce v Iráku: Nový začátek dějin. Praha: Vyšehrad, 2008.
- Dahrendorf, Ralf (2008 b): Pokoušení nesvobody: Intelektuálové v čase zkoušek. Jinočany: Nakladatelství H + H, 2008.